

OCENA
dorobku naukowo-badawczego, dydaktycznego i organizacyjnego
doktor Beaty Zyznarskiej-Dworczak w postępowaniu habilitacyjnym w
dziedzinie nauk ekonomicznych, w dyscyplinie finanse

Podstawą formalną opracowania opinii jest pismo z dnia 10.10.2019 r. Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów, informujące mnie o powołaniu na recenzenta osiągnięć w dziedzinie nauk ekonomicznych, w dyscyplinie finanse Habilitantki – doktor Beaty Zyznarskiej-Dworczak, a także dokumentacja wniosku habilitacyjnego.

Podstawą prawną oceny były następujące akty prawne:

- Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 1789);
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. nr 196 poz. 1165).

1. Krótka informacja o Habilitantce i Jej dotychczasowych awansach naukowych

Dr Beata Zyznarska-Dworczak ukończyła z wynikiem celującym Akademię Ekonomiczną w Poznaniu. W **2004 roku** broni pracę magisterską nt. „*Funkcjonowanie rynku gazu ziemnego w Polsce i w krajach Unii Europejskiej*”, której promotorem był prof. dr hab. Tadeusz Kowalski. W tym samym roku rozpoczyna pracę na stanowisku asystenta w Katedrze Rachunkowości na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.

W lipcu 2009 roku, czyli blisko pięć lat po rozpoczęciu pracy w roli nauczyciela akademickiego, na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu uzyskuje stopień doktora nauk ekonomicznych w dyscyplinie zarządzanie na podstawie rozprawy doktorskiej pt. „*Benchmarking w zarządzaniu kosztami dystrybucji gazu w Polsce*” (promotor rozprawy: prof. dr hab. Wiktor Gabrusewicz; recenzenci: prof. dr hab. Jan Turyna i dr hab. Janusz Samelak, prof. nadzw. UEP). Rozprawa została wyróżniona w kategorii prac doktorskich przez Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.

W 2011 roku uzyskuje uprawnienia zawodowe biegłego rewidenta, a **w 2014 roku** tytuł zawodowy dyplomowanego księgowego.

W roku 2005 ukończyła Studium Doskonalenia Pedagogicznego dla Nauczycieli Akademickich na Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.

Posiada certyfikaty i zaświadczenia z zakresu znajomości języka niemieckiego i angielskiego.

Niniejszy wniosek o wszczęcie postępowania habilitacyjnego dr Beata Zyznarska-Dworczak złożyła 10 lat po uzyskaniu stopnia doktora, a Jej wykształcenie związane jest z dziedziną nauk ekonomicznych.

2. Ocena dorobku naukowego

W ocenie dorobku doktor Beaty Zyznarskiej-Dworczak zostaną uwzględnione wszystkie najważniejsze aspekty, które stworzą podstawę do sformułowania konkluzji końcowej, a mianowicie:

- ocena rozmiarów ilościowych dorobku naukowego i jego głównych cech oraz ocena rangi wydawnictw, w których Habilitantka publikowała swoje prace;
- znaczenie i wartość naukowa dorobku, stanowiącego największe osiągnięcie Habilitantki,
- ocena pozostałego dorobku habilitacyjnego.

2.1. Ocena ilościowa dorobku naukowego

Z informacji zawartych w autoreferacie wynika, że dotychczasowy dorobek publikacyjny po doktoracie doktor Beaty Zyznarskiej-Dworczyk liczy 71 pozycji, z których zdecydowana większość (51) to publikacje naukowe. Obejmują one:

- 2 monografie, z których jedna wskazana została jako największe osiągnięcie naukowe po doktoracie;
- 33 artykuły w czasopismach naukowych;
- 10 rozdziałów i artykułów w opracowaniach zwartych;
- 6 publikacji w materiałach konferencyjnych.

To ilościowe zestawienie dorobku publikacyjnego i jego struktura rodzajowa pozwala na sformułowanie kilku następujących wniosków:

1. Wydanie w ciągu 10 lat 51 prac naukowych wskazuje na bardzo wysoką intensywność rozwoju naukowego Habilitantki w okresie po uzyskaniu przez Nią stopnia naukowego doktora;
2. Zwraca uwagę wysoki udział publikacji angielskojęzycznych (27,5%), co pozwala uznać tzw. „angielskojęzyczność” dorobku Habilitantki za mocną stronę wniosku;
3. Zwraca uwagę wysoki udział w dorobku Habilitantki prac w pełni autorskich (ponad 86%). Równocześnie, występowanie pewnej ilości prac współautorskich świadczy, że posiada Ona umiejętność współpracy w grupie badawczej;

4. Rozkład tematyczny prac wskazuje, że ogniskują się na generalnie na dwóch złożonych i obszernych problemach badawczych – rachunkowości finansowej i rachunkowości zarządczej, co oznacza dużą konsekwencję badawczą Habilitantki;

5. Ranga wydawnictw, w których Habilitantka publikowała swoje prace jest wysoka. 2 artykuły zostały opublikowane w czasopismach z bazy JCR. Większość publikacji została wydana przez renomowane wydawnictwa uczelniane (m.in. takich uczelni jak SGH w Warszawie, UE we Wrocławiu, UE w Poznaniu) oraz wydawnictwach ogólnopolskich;

6. W przekazanej mi dokumentacji zawarta jest informacja na temat cytowalności prac Habilitantki. I tak, indeks Hirscha według bazy Web of Science wynosi 2 (ilość cytowań 12), Scopus 1 (ilość cytowań 5), BazEkon 4 (ilość cytowań 102), a Scholar Google 6 (ilość cytowań 128). Przytoczone wartości wskaźników świadczą, że publikacje Habilitantki zauważane są już nie tylko w środowisku krajowym ale i międzynarodowym.

Podsumowując tę część opinii stwierdzam wysoką pozytywną ocenę ilościowego dorobku naukowego doktor Beaty Zyznarskiej-Dworczyk.

2.2. Ocena znaczenia i wartości naukowej dorobku stanowiącego największe osiągnięcie Habilitantki.

To kluczowa część tej opinii, w której należy odpowiedzieć na pytanie: czy część dorobku Habilitantki uznana przez Nią jako „największe osiągnięcie naukowe” po otrzymaniu stopnia doktora wskazuje na znaczący wkład w rozwój określonej dyscypliny naukowej, w tym przypadku dyscypliny finanse?

Doktor Beata Zyznarska-Dworczyk jako dorobek stanowiący Jej największe osiągnięcie naukowe wskazała cykl publikacji zatytułowany – „*Rachunkowość w koncepcji rozwoju zrównoważonego*” obejmujący jedną monografię pt. „*Rachunkowość zrównoważona w ujęciu kognitywno-teoretycznym*”, opublikowaną przez Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu w 2019 roku i poddaną wcześniej recenzjom wydawniczym prof. dr hab. Edwarda Nowaka z Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu i dr hab. Arlety Szadziewskiej, prof. UG oraz trzy artykuły, w tym dwa współautorskie:

- 1) J. Fijałkowska, B. Zyznarska-Dworczak, P. Garsztko, *The relations between the CSR and the accounting information system data in Central and Eastern European (CEE) countries – the evidence of the Polish financial institutions*. „Journal of Accounting and Management Information System”, 2017, 16(4), s. 490-521
- 2) J. Fijałkowska, B. Zyznarska-Dworczak, P. Garsztko, *Corporate social environmental performance versus financial performance of banks in Central and Eastern European Countries*. „Sustainability”, 2018,10(3), s. 1-22
- 3) B. Zyznarska-Dworczak, *The development perspectives of sustainable management accounting in Central and Eastern European Countries.* „Sustainability”, 2018, s.10(5), s. 1-21.

Monografia stanowi dzieło obszerne, bo liczące 369 stron. Ocena tej monografii sprowadzi się do odpowiedzi na trzy pytania, które powinny m.in. stworzyć podstawę do sformułowania konkluzji końcowej, a mianowicie:

1. Czy wybór tematu cyklu publikacyjnego jest właściwy z punktu widzenia jego znaczenia naukowego i aplikacyjnego i jaka jest jakość uzasadnienia tego wyboru?

2. Czy matryca logiczna monografii jest poprawna i zapewnia w dostatecznym stopniu spójność powiązań jej głównych elementów: przedmiotu poznania naukowego (najczęściej wyrażanych w formie pytań badawczych), celów pracy, tez i hipotez oraz struktury merytorycznej monografii oraz czy sformułowane cele są wewnętrznie spójne a hipotezy badawcze są oryginalne i nie były dotychczas weryfikowane?

3. Jaki jest konkretny wkład doktor Beaty Zyznarskiej-Dworczyk w warstwie teoretyczno-poznawczej i aplikacyjnej do rozwoju nauk ekonomicznych w dyscyplinie finanse?

Ad.1.

Wybór tematu cyklu publikacyjnego – kojarzący się „na pierwszy rzut oka” z finansowymi aspektami gospodarki przedsiębiorstw i zarządzaniem finansami firm - uważam za nadzwyczaj trafny. Wprawdzie temat ten nie jest nowatorski, ma już bardzo bogatą literaturę przedmiotu, jednak tylko pobieżny przegląd licencjonowanych baz informacji naukowej wskazuje, że zainteresowanie problematyką rachunkowości w warunkach zrównoważonego rozwoju nie tylko nie maleje, ale wręcz lawinowo rośnie. Prezentując motywy wyboru tematu monografii Habilitantka podkreśla, że „... w dorobku teoretycznym istnieje luka poznawcza w zakresie holistycznego postrzegania roli rachunkowości na rzecz rozwoju zrównoważonego. Wobec zidentyfikowanej luki problem badawczy dla nauki sprowadza się do ustalenia wpływu rozwoju zrównoważonego na rachunkowość przedsiębiorstw oraz roli rachunkowości przedsiębiorstw w realizacji zasad rozwoju zrównoważonego”(s.10). Do tej prezentacji wnoszę dwie uwagi. Pierwsza odnosi się do braku precyzji w sformułowaniach:

- „... holistycznego postrzegania roli rachunkowości na rzecz zrównoważonego rozwoju...”. Moim zdaniem, bardziej precyzyjne byłoby sformułowanie: ... holistyczne postrzeganie roli rachunkowości w warunkach zrównoważonego rozwoju...;

- „... do ustalenia wpływu rozwoju zrównoważonego na rachunkowość przedsiębiorstw...”. Moim zdaniem, bardziej precyzyjne byłoby sformułowanie: ... do ustalenia wpływu koncepcji (lub paradygmatu) rozwoju zrównoważonego na rachunkowość przedsiębiorstw... .

Druga uwaga ma charakter merytoryczny i wiąże się z dylematem, czy rozważania Habilitantki powinny się koncentrować na roli rachunkowości przedsiębiorstw w realizacji **zasad** rozwoju zrównoważonego czy raczej na roli rachunkowości przedsiębiorstw w realizacji **celów** rozwoju zrównoważonego. Należy zauważyć, że zasady rozwoju zrównoważonego mają charakter „ramowy” (patrz tab. 7 na s. 41). Szerzej na ten temat piszę w dalszej części oceny.

We wniosku habilitacyjnym, wskazane wyżej dwa motywy pojęcia tematu rozprawy zostały wzbogacone o trzeci – potrzebę wypełnienia luki metodycznej. Na s. 7 tego wniosku doktor Beata Zyznarska-Dworczak wskazuje, że „Zdiagnozowany w rozprawie dotychczasowy sposób pomiaru, kontroli i raportowania wyników działań na rzecz rozwoju zrównoważonego jest na pograniczu z rachunkowością, a granicy, dokąd sięga rachunkowość, nie precyzują ani autorzy w piśmiennictwie naukowym, ani praktycy działający w przedsiębiorstwach na rzecz rozwoju zrównoważonego”. Moim zdaniem, ten trzeci motyw został ujęty w sposób zawężony. Luka metodyczna w rachunkowości i finansach w koncepcji rozwoju

zrównoważonego nie sprowadza się jedynie do styku rachunkowości ze statystyką/danymi niefinansowymi, ale obejmuje także problemy związane ze zdefiniowaniem na gruncie rachunkowości finansowej (księgowości) i finansów nowych form internalizacji efektów zewnętrznych działalności przedsiębiorstw (np. uprawnień zbywalnych do emisji gazów cieplarnianych czy podatków środowiskowych. Te ostatnie mylnie nazywa się opłatami).

Reasumując, wybór cyklu publikacyjnego jest właściwy z naukowego punktu widzenia, a uzasadnienie tego wyboru nie jest pozbawione pewnych wad.

Ad.2.

Właściwie zbudowana matryca logiczna monografii ma kluczowe znaczenie w ukazaniu kolejnych etapów postępowania badawczego, prowadzącego w końcowym efekcie do potwierdzenia bądź falsyfikacji wysuniętych tez. Matrycę tę tworzy z reguły ciąg logiczny czterech następujących po sobie elementów: identyfikacja przedmiotu poznania naukowego np. w formie pytań/problemów badawczych (1), sformułowanie celów badawczych (2), a następnie tez (3) i hipotez (4) determinujących strukturę merytoryczną opracowania (4). W zbudowanej przez Habilitantkę matrycy nie został zachowany ciąg logiczny elementów ją tworzących – przedmiot monografii został zaprezentowany po wskazaniu jej celu, co na szczęście nie pociągnęło za sobą negatywnych konsekwencji dla jej spójności merytorycznej. Przedmiotem rozprawy habilitacyjnej jest „... rola rachunkowości przedsiębiorstwa w zapewnieniu informacji interesariuszom wewnętrznym i zewnętrznym do rozrachunku z odpowiedzialności ekonomicznej, społecznej i środowiskowej przedsiębiorstwa” (s. 11). W monografii wprawdzie nie pojawiają się hipotezy, które mogłyby być zaadresowane do ujawnienia luki metodycznej rachunkowości w koncepcji rozwoju zrównoważonego, ale weryfikacja empiryczna istnienia/nie istnienia tej luki została przeprowadzona w artykułach składających się na dorobek stanowiący największe osiągnięcie doktor Beaty Zyznarskiej-Dworczak.

Jako cel główny monografii Habilitantka wskazała: „... stworzenie ram konceptualnych rachunkowości zrównoważonej” (s. 10) i dokonała jego dekompozycji na 4 celów cząstkowych. Jednocześnie sformułowała tezę rozprawy habilitacyjnej w brzmieniu: „...zapewnienie interesariuszom zewnętrznym i wewnętrznym wiarygodnych informacji o dokonaniach przedsiębiorstwa na rzecz rozwoju zrównoważonego rodzi potrzebę wykorzystania rachunkowości zrównoważonej” (s. 10) i przyjęła 4 tezy pomocnicze.

Zaprezentowane wyżej cele i tezy opracowania skłaniają mnie do sformułowania czterech uwag:

- ilość celów szczegółowych/tez pomocniczych monografii pokrywa się z ilością jej rozdziałów, co świadczy o tym, że praca została dobrze skonstruowana,
- w sformułowanej tezie brakuje mi podkreślenia, że chodzi o użyteczne informacje o dokonaniach przedsiębiorstwa na rzecz rozwoju zrównoważonego,
- teza rozprawy nie jest w istocie tezą a hipotezą wymagającą weryfikacji w świetle powszechnie wyrażanego poglądu, iż „rachunkowość jest jedna”. Habilitantka ma tego świadomość, jednak „... dostrzega miejsce na konwergencję tych systemów, nie precyzując dokładnie, jakie podejście zarządcze będą prezentowane w przyszłości w ramach sprawozdawczości zewnętrznej” (s.281). Tym samym problem systemu sprawozdawczości zewnętrznej pozostawia problemem otwartym w kontekście mojej powyższej uwagi,

- cel główny wprawdzie koresponduje z tezą główną, ale wymiana tezy na hipotezę podważa sens tworzenia ram konceptualnych rachunkowości zrównoważonej bez szerszego naświetlenia problemu potrzeb informacyjnych zewnętrznych interesariuszy przedsiębiorstw.

Generalizując, uważam, że matryca logiczna monografii jest dość poprawna.

Ad.3.

Monografia składa się z warstwy poznawczo-teoretycznej i aplikacyjnej. W warstwie poznawczo - teoretycznej zostały ulokowane trzy pierwsze rozdziały opracowania, a w warstwie aplikacyjnej ostatni – czwarty.

Do podstawowych błędów i niedociągnięć merytorycznych monografii zaliczam:

1. Stwierdzenie, że *„We współczesnym świecie paradygmat rozwoju zrównoważonego nie stanowi alternatywy dla nadal dominującego neoliberalnego paradygmatu rozwoju. Koncepcja rozwoju zrównoważonego jest zgodna z paradygmatem neoliberalnym, ponieważ nie narusza fundamentów paradygmatu obowiązującego w ekonomii głównego nurtu, a jedynie go rozszerza i uszczegóławia”* (s. 37). Stwierdzenie to nie zostało poparte żadną argumentacją i dowodem. Tymczasem, w bardzo wielu opracowaniach wyraźnie przeciwstawia się neoliberalną gospodarkę rynkową zrównoważonej gospodarce rynkowej, wskazując przede wszystkim **inną rolę państwa w tych gospodarkach**. W modelu neoliberalnej gospodarki rynkowej jedynym mechanizmem alokacji zasobów jest mechanizm rynkowy (cena, konkurencja), a w modelu zrównoważonej gospodarki rynkowej uwzględnia się zawodność rynków w osiąganiu celów społecznych i środowiskowych i związaną z tym konieczność zastosowania instrumentów polityki rozwoju zrównoważonego. W literaturze polskiej szerzej te różnice uwypukla m.in. E.Kośmicki w monografii zatytułowanej: *„Dokąd zmierza współczesna ekonomia, gospodarka i społeczeństwo. Podstawowe wyzwania koncepcji zrównoważonego rozwoju”*, wydanej nakładem Wydawnictwa Ekonomia i Środowisko w 2015 r. Nie dostrzegłam tej pozycji w bibliografii dołączonej do rozprawy habilitacyjnej.

2. Stwierdzenie, że sprawozdawczość przedsiębiorstwa ukierunkowana na dostarczanie informacji dotyczących dokonań na rzecz rozwoju zrównoważonego powinna być /jest narzędziem prezentacji interesariuszom stopnia realizacji zasad/założeń rozwoju zrównoważonego. Przykładowo, doktor B.Zyznarska-Dworczak na s. 84 pisze: *„Sprawozdawczość ukierunkowana na dostarczanie informacji dotyczących dokonań na rzecz rozwoju zrównoważonego przedsiębiorstw odgrywa szczególną rolę w dobie największego zainteresowania rozwojem zrównoważonym na świecie. Jest bowiem narzędziem prezentacji interesariuszom zewnętrznym stopnia realizacji zasad rozwoju zrównoważonego przedsiębiorstw będących podstawą ich rozrachunku z odpowiedzialności ekonomicznej, społecznej i środowiskowej”*. W tab. 16 na s. 79 zawierającej autorską propozycję trzech poziomów rachunkowości w koncepcji rozwoju zrównoważonego wskazała, że rolą nauki wobec rachunkowości przedsiębiorstw jest *„transfer założeń krajowej polityki rachunkowości na poziom przedsiębiorstwa”*, przy czym przez politykę rachunkowości rozumie stosowny pomiar i komunikację działań na rzecz rozwoju zrównoważonego przeprowadzonych w ramach rachunkowości (patrz s. 77). Rzecz w tym, że **ze swej istoty „zasady”, „założenia” mają charakter ramowy** i nie należy oczekiwać, by stanowiły solidną podstawę rozrachunku

przedsiębiorstw z wieloaspektowej odpowiedzialności. Uważam, że Habilitantka powinna się pokusić o stworzenie triady celów przedsiębiorstwa zrównoważonego: wzrost wartości przedsiębiorstwa (cel ekonomiczny) – neutralność środowiskowa przedsiębiorstwa (cel środowiskowy) - ? ? (cel społeczny) i podjąć próbę ich zintegrowania na bazie teorii przedsiębiorstwa.

3. Wskazany wyżej błąd merytoryczny rzutuje negatywnie na autorską propozycję ram koncepcyjnych rachunkowości zrównoważonej. Habilitantka zadeklarowała, że za ich podstawę przyjmie Ramy Koncepcyjne MSSF, które „... *cechuje orientacja na sprawozdanie finansowe i atrybuty nadające informacji w nich zawartych walor użyteczności dla użytkownika tych informacji*” (s. 241). Skoro stwierdzenie, iż prezentacja interesariuszom zewnętrznym stopnia realizacji zasad rozwoju zrównoważonego nie posiada waloru aplikacyjnego, to także że całe **ramy koncepcyjne rachunkowości zrównoważonej także tego waloru nie posiadają**. Przykładowo, jaką wartość użytkową dla interesariuszy zewnętrznych (np. społeczności lokalnej, rządu) mogą mieć ujawnienia dotyczące składnika aktywów środowiskowych – licencji: wartości i ilości nabytych licencji, okresu ich obowiązywania, okresu ich obowiązywania oraz opisu uzasadniającego wpływ zastosowanych technologii na konkretne aktywa środowiskowe? Uważam, że wdrożenie zaproponowanych ram koncepcyjnych wręcz odbierze rachunkowości walor użyteczności z powodu „łowienia” przez interesariuszy informacji im przydatnych, co może okazać się bardzo czasochłonne. Ponadto, propozycji ujawnienia „użytecznych” informacji powinna towarzyszyć refleksja nad ryzykiem gospodarczym, przemysłowym i handlowym przedsiębiorstwa.

4. **Brak szerszej interpretacji stosowanych przez Habilitantkę terminów: „integracja”, „harmonizacja”**. Na s. 174 pisze: „*Kluczowym zadaniem rachunkowości (zarządczej – przypis recenzenta) jest przedstawienie dokonanych przy zastosowaniu takich miar, które pozwolą ocenić efektywność ekonomiczną w integracji z efektywnością społeczną i środowiskową*”. W ujęciu słownikowym „integracja” oznacza proces tworzenia całości z części. Doktor B. Zyznarska-Dworczak nie ujawniła, jaka konkretnie miara pozwala zintegrować efektywność ekonomiczną, środowiskową i społeczną. Podobnie stwierdzenie ze s. 198: „*Kolejną przesłanką rozwoju rachunkowości zarządczej, wynikającą z diagnozy jej zmian w świetle teorii pozytywnych, stanowią możliwości integracji systemów kontroli rozwoju zrównoważonego z jej tradycyjnymi systemami kontroli zarządzania*” nie mają waloru merytorycznego. Ocenę tą odnoszę też do wielokrotnie pojawiających się w treści monografii postulatów integracji informacji finansowych i pozafinansowych. Nie dostrzegam sposobu „*harmonizacji celów ekonomicznych, społecznych, środowiskowych przy uwzględnieniu zasad etycznych*” (s. 224).

5. Sposób sformułowania celu rozdziału 2: „*Wskazanie wpływu sprawozdawczości z dokonanych na rzecz rozwoju zrównoważonego na ukierunkowanie rozwoju rachunkowości dla potrzeb rozrachunku z odpowiedzialności*” (s.10). Nie sądzę, by sama przebudowa sprawozdawczości mogła przyczynić się do poprawy rozrachunku przedsiębiorstw z odpowiedzialności ekonomicznej, środowiskowej i społecznej. Jak sama Habilitantka wskazała na s.72 (za Weisbandem i Ebrahimem), jedną z podstawowych cech *accountability* jest „... *zdolność egzekwowania oczekiwanego działania lub w razie jego braku zdolność przyjęcia sankcji*”. Nie chodzi zatem wyłącznie o to, czy informacje istotne z punktu widzenia

rozrachunku z odpowiedzialności ekonomicznej, środowiskowej i społecznej przedsiębiorstwa zostaną udostępnione i będą miały charakter wiarygodny, ale także o to z **wykorzystaniem jakiego mechanizmu informacje te wywołają adekwatne, skuteczne działania ich adresata**. Ta cecha rozrachunku z odpowiedzialności została zaledwie zasygnalizowana w treści rozdziału, że w konsekwencji nie została ona objęta ramami koncepcyjnymi rachunkowości zrównoważonej. A przecież, na s. 26 Habilitantka, posługując się zapożyczeniem, stanowczo stwierdziła, że „... *naiwnością byłoby oczekiwać, że współczesne przedsiębiorstwa kierują się w swych działaniach odpowiedzialnością świadomą*”, tj. odpowiedzialnością nie wymuszoną presją zewnętrzną.

6. Zatarcie granic pomiędzy sprawozdawczością finansową a analizą finansową poprzez zgłoszoną propozycję zawartości informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego, przy zastosowaniu prostego „odzworowania” wskaźnikowej analizy tradycyjnego bilansu. Każda niemal pozycja w zaproponowanym zestawie informacji dodatkowej wymaga szerszej refleksji i interpretacji na gruncie finansów przedsiębiorstw i analizy finansowej.

Do treści monografii zgłaszam jeszcze następujące uwagi:

- podrozdział 1.1. został zatytułowany: *Znaczenie koncepcji rozwoju zrównoważonego i jej wpływ na rachunkowość*. Tytuł ten budzi niedosyt, gdyż rzeczownik – „znaczenie” z reguły pojawia się w kolokacjach, np.: ma/nie ma znaczenia; wzrost/spadek znaczenia; znaczenie przełomowe dla/w... Nie rozumiem dlaczego w „główce” tab.2 prezentującej wybrane definicje rozwoju zrównoważonego pojawiło się sformułowanie – „*Znaczenie rozwoju zrównoważonego*” (s. 29);
- w tab.8 na s.42 zawarta jest informacja, iż efektywność ekonomiczna jest mierzalną relacją między nakładami a efektami. Miarą tej efektywności jest relacja efektów do nakładów;
- tytuł podrozdziału 1.2. - *Paradygmat rozwoju zrównoważonego w naukach ekonomicznych* w stosunku do jego zawartości jest zbyt obszerny. Habilitantka koncentruje się w nim bowiem tylko na jednej z dyscyplin nauk ekonomicznych – na ekonomii, pomijając m.in. dyscyplinę – zarządzanie, mimo że w rozdziale 3 zajmuje się rachunkowością w zarządzaniu oraz dyscyplinę – finanse. W tej ostatniej dyscyplinie ubiega się o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego;
- na s. 268 pojawiło się wadliwe sformułowanie – „*koszty ubezpieczenia od odpowiedzialności*”. Sformułowanie to powinno brzmieć: koszty ubezpieczenia odpowiedzialności.

W mojej opinii można wskazać na następujące walory monografii będące jednocześnie wkładem do rozwoju dyscypliny finanse, zwłaszcza do rozwoju finansów przedsiębiorstw:

- logiczna, przejrzysta i syntetyczna struktura merytoryczna rozprawy,
- szeroki przegląd definicji i określeń funkcji rachunkowości w świetle koncepcji rozwoju zrównoważonego w światowej i polskiej literaturze przedmiotu,
- propozycję wykorzystania rachunkowości jako narzędzia *accountability* na poziomie globalnym, krajowym i przedsiębiorstw,
- trafne rozpoznanie nowych trendów w sprawozdawczości i raportowaniu przedsiębiorstw z dokonań na rzecz rozwoju zrównoważonego,
- wieloaspektową interpretację zmian w sprawozdawczości przedsiębiorstw w świetle wybranych pozytywnych i normatywnych teorii ekonomii,

- szeroką, kompleksową charakterystykę instrumentów rachunkowości zarządczej przedsiębiorstw, które powinny być wykorzystywane pod rządami paradygmatu rozwoju zrównoważonego,
- propozycja definicji rachunkowości zrównoważonej,
- drobiazgowy wręcz przegląd pozycji sprawozdań finansowych, które mają kontekst środowiskowy bądź społeczny w ramach koncepcyjnych rachunkowości zrównoważonej. Przegląd ten znacząco poszerzył przegląd zaproponowany w polskiej literaturze przedmiotu przez P. Szczypę (por. P.Szczypa, Narzędzia rachunkowości wspomagające działalność proekologiczną przedsiębiorstw w Polsce, CeDeWu.PL, Warszawa 2012).

Jak wskazano wcześniej, na dorobek stanowiący największe osiągnięcie naukowe doktor B. Zyznarskiej-Dworczak składają się, obok monografii, trzy artykuły. W przeciwieństwie do monografii, która ma głównie charakter przeglądowo-teoretyczny, artykuły zawierają ciekawe badania empiryczne dotyczące weryfikacji hipotezy o wpływie wyników finansowych na ujawnienia CSR bądź przynależność do RI podmiotów gospodarczych, w tym banków Europy Środkowo-Wschodniej.

Reasumując, pomimo szeregu uwag krytycznych w odniesieniu do rozprawy habilitacyjnej muszę uznać, że główny cel badawczy cyklu publikacyjnego o złożonym charakterze teoretyczno-poznawczym i aplikacyjnym został przez doktor Beatę Zyznarską-Dworczak osiągnięty.

2.3. Ocena pozostałego naukowego dorobku publikacyjnego

Analiza dorobku naukowego doktor Beaty Zyznarskiej-Dworczak, powstałego w latach 2010 – 2019, ukazuje drogę jaką przebyła w swym rozwoju naukowym i którego końcowym efektem jest cykl publikacji zatytułowany: „*Rachunkowość w koncepcji rozwoju zrównoważonego*”. Analiza ta pokazuje przede wszystkim dużą konsekwencję w rozwoju zainteresowań naukowych Habilitantki. Lista opublikowanych prac oraz ich autoprezentacja wskazuje wyraźnie, że koncentrują się one, moim zdaniem, na **trzech problemach badawczych z obszaru rachunkowości**: instrumentarium rachunkowości zarządczej i jego wykorzystaniu w zarządzaniu kosztami; rozwoju sprawozdawczości finansowej i pozafinansowej przedsiębiorstw oraz jej atestacji; roli i znaczeniu rachunkowości w realizacji zasad rozwoju zrównoważonego przez przedsiębiorstwa.

Efektom badań Habilitantki nad **instrumentarium rachunkowości zarządczej i jego wykorzystaniu w zarządzaniu kosztami** jest 17 publikacji (w tym jednej monografii wydanej nakładem Wydawnictwa Difin), datowanych na pierwsze lata po uzyskaniu przez Nią stopnia naukowego doktora. Przedmiotem tych publikacji są instrumenty zarządzania kosztami w przedsiębiorstwach w warunkach globalizacji i związanego z tym ryzyka. Obejmują one między innymi: zbilansowaną kartę wyników, rachunek redukcji kosztów, rachunek kosztów jakości, rachunek kosztów działań, rachunek kosztów cyklu życia, benchmarking. Znacząca liczba publikacji poświęcona została zwłaszcza benchmarkingowi. Habilitantka przedstawiła w nich pojęcie i rodzaje benchmarkingu oraz jego mocne i słabe strony w zarządzaniu kosztami.

Efektom prowadzonych przez doktor B. Zyznarską-Dworczak badań **nad rozwojem sprawozdawczości finansowej i pozafinansowej przedsiębiorstw oraz jej atestacją** jest 16 publikacji, z których większość wydana została po 2012 r. Habilitantka koncentrowała się w nich na:

- zasadzie kontynuowania działalności w świetle polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości;
- kierunkach rozwoju sprawozdawczości przedsiębiorstw w świetle koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu oraz koncepcji rozwoju zrównoważonego i ich podstaw teoretycznych;
- pozafinansowych danych w zintegrowanym raportowaniu przedsiębiorstw i ich zewnętrznej weryfikacji;
- analizie porównawczej struktury systemu rachunkowości w Polsce i Chorwacji.

Relatywnie najnowszym obszarem zainteresowań naukowych dr B. Zyznarskiej-Dworczak jest **rola i znaczenie rachunkowości w realizacji zasad rozwoju zrównoważonego przez przedsiębiorstwa**. Efektom prowadzonych przez nią badań w tym obszarze jest 12 publikacji, w tym 3 artykuły objęte cyklem tematycznym – *Rachunkowość w koncepcji rozwoju zrównoważonego*, wskazanym jako największe jej osiągnięcie naukowe. Habilitantka omówiła w nich wpływ koncepcji rozwoju zrównoważonego na rachunkowość przedsiębiorstw, w tym zwłaszcza rachunkowość zarządczą oraz sposób w jaki rachunkowość legitymizuje status przedsiębiorstwa zrównoważonego. Większość rozważań przyczynkarskich – zawartych w artykułach – znalazła szersze naświetlenie w monografii habilitacyjnej.

Pozostały dorobek doktor Beaty Zyznarskiej-Dworczak ma generalnie charakter przeglądowo-poznawczy, ale poparty szerokimi studiami literaturowymi. Tylko nieliczne objęte nim opracowania, ukierunkowane zostały na empiryczną weryfikację wysuniętych hipotez badawczych. Istotne jest jednak, że ilość tych opracowań ma tendencję wzrostową. ***Moja merytoryczna ocena pozostałego dorobku publikacyjnego Habilitantki jest zatem pozytywna.***

3. Ocena dorobku organizacyjnego i badawczego – ocena udziału w projektach badawczych i współpraca naukowa z ośrodkami krajowymi i zagranicznymi

Kolejne ważne kryterium oceny aktywności badawczej doktor Beaty Zyznarskiej-Dworczak dotyczy udziału w procesach badawczych, działalności eksperckiej i współpracy naukowej z ośrodkami zagranicznymi oraz krajowymi, a także innych aspektów działalności organizacyjnej na rzecz rozwoju i upowszechniania nauki. Podstawą oceny tego obszaru aktywności Habilitantki są następujące fakty:

- udział w komisjach rekrutacyjnych na Wydziale Zarządzania uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu na studia stacjonarne II stopnia w latach 2014-2018;
- kierowanie dwoma pracami badawczymi w ramach badań Młodych Naukowców i Doktorantów Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu (*„Poprawa efektywności funkcjonowania przedsiębiorstw za pomocą nowoczesnych metod zarządzania kosztami”* i *„Strategiczny wymiar rachunkowości zarządczej”*);

- uczestnictwo w trzech projektach badawczych w ramach Badań Statutowych Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu („*Globalne tendencje rozwoju rachunkowości*”, „*Opracowanie autorskiej koncepcji Business Process Intelligence jako połączenie idei Business Intelligence i paradygmatu procesowego*”);
- udział w latach 2007-2011 w badaniach rocznego jednostkowego i skonsolidowanego sprawozdania finansowego spółki celowej – Stowarzyszenia Księgowych w Polsce UZR-CBR Sp z o.o.;
- recenzowanie publikacji naukowych, w tym w języku angielskim, dla czasopism: *Sustainability*, *Journal of Accounting and Management Information System*, *Journal of Business Theory and Practice*, Zeszytów Teoretycznych Rachunkowości oraz publikacji z konferencji międzynarodowych (*TAKE Theory and Applications in the Knowledge Economy*, *International Odyssey Conference on Economics and Business*);
- członkostwo w radzie naukowej międzynarodowych czasopism, w tym amerykańskiego czasopisma *Journal of Business Theory and Practice*;
- członkostwo w organizacjach naukowych i zawodowych – *European Accounting Association* (w latach 2011-2012), Krajowej Izbie Biegłych Rewidentów (od 2011 r., Stowarzyszeniu Księgowych w Polsce (od 2011 r.) oraz Polskim Towarzystwie Naukowym (od 2009 r.);
- skuteczna współpraca międzynarodowa z *Faculty of Economics and Business University of Zagreb*.

Moja ocena dorobku organizacyjnego i badawczego doktor Beaty Zyznarskiej-Dworczak jest pozytywna.

4. Skala upowszechniania wyników badań na konferencjach i przenoszenia ich do dydaktyki

Zakres upowszechniania wyników badań na konferencjach naukowych to ważny aspekt oceny aktywności pracownika nauki. Habilitantka po doktoracie (po 2009 roku) brała czynny udział w 32 krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych, w tym 2 zagranicznych w Bukareszcie i Rzymie.

Poza udziałem w konferencjach, o skali upowszechniania wyników badań prowadzonych przez Habilitantkę świadczy też przenoszenie tych wyników do dydaktyki. Doktor B. Zyznarska-Dworczak wymienia 7 rodzajów zajęć dydaktycznych, które związane są z szeroko rozumianą rachunkowością prowadzone na studiach I i II stopnia, w tym na kierunku z międzynarodową akredytacją *Association of Chartered Certified Accountants*. Niezależnie od zajęć prowadzonych w języku polskim Habilitantka zajęcia w języku angielskim z *financial audit*.

Bardzo ważnym obszarem działalności dydaktycznej Habilitantki jest przygotowanie we współautorstwie czterech zbiorów zadań z rachunku kosztów i rachunkowości zarządczej oraz autorstwo i współautorstwo 16 rozdziałów w materiałach dydaktycznych z rachunkowości finansowej, rachunku kosztów i rachunkowości zarządczej.

W 10-letnim okresie zbierania doświadczeń dydaktycznych była promotorem 84 prac dyplomowych, w tym 38 prac magisterskich i 46 prac licencjackich oraz promotorem pomocniczym w przewodzie doktorskim.

Doktor B.Zyznarska-Dworczak ma też konkretne osiągnięcia w działalności organizacyjnej w zakresie dydaktyki i na rzecz podniesienia poziomu kształcenia. Działalność organizacyjna Habilitantki w zakresie dydaktyki obejmuje:

- członkostwo w zespole do spraw przygotowania studiów dualnych UE w Poznaniu,
- pełnienie funkcji opiekuna grup dziekańskich studiów stacjonarnych i niestacjonarnych,
- opracowywanie sylabusów przedmiotów prowadzonych przez pracowników Katedry Rachunkowości, w tym przedmiotów prowadzonych w języku angielskim (*financial audit and assurance*).

Na szczególne wyróżnienie zasługuje działalność Habilitantki na rzecz podniesienia poziomu kształcenia. Przeprowadziła Ona 20 kursów na platformie dydaktycznej *Moodle* Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu. Prowadziła warsztaty i szkolenia o charakterze zawodowym w ramach współpracy z Fundacją Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, w tym dla pracowników kvestury.

Moja ocena skali upowszechniania wyników badań przez doktor Beatę Zyznarską-Dworczak i przenoszenia ich do dydaktyki jest pozytywna.

3. Konkluzja końcowa

Konkludując, przeprowadzona ocena osiągnięć dr Beaty Zyznarskiej-Dworczak w obszarach: naukowo-badawczym, organizacyjnym i dydaktyczny- popularyzatorskim oraz współpracy zagranicznej upoważnia mnie do sformułowania wniosku, że Habilitantka spełniła warunki uzyskania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie finanse, określone w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz.U. z 2011 r., nr 196 poz. 1165).

W związku z powyższym wnioskuję o nadanie dr Beacie Zyznarskiej-Dworczak stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie finanse.

